

Centrální plánování nezachrání naše vysoké školství, byť by se tvářilo „sebesystémověji“

Model, systém, transformační procesy, to jsou zaklínadla, kterými Rudolf Pomazal zastírá neujasněnost směru, jakým by se chtěl při reformování českého vysokého školství vydat. Jeho cesta je teoretizováním, ve kterém je řečeno zřejmé A (naše vysoké školství se musí stát konkurenceschopné), ale nevyřešeno zůstává B (jak toho dosáhnout). Mávat chvályhodnými cíli totiž jednoho nic nestojí. Přístup, který vydává za jediné možné řešení, zakládá na chybné aplikaci tržních ekonomických pravidel do státního sektoru, kde neplatí. V systému českého vysokého školství bohužel nefungují zákonitosti produkční firmy. Nelze očekávat, že stát v roli „vlastníka“ vysokých škol a akademičtí hodnostáři v roli manažerů jsou vždy motivováni či stimulováni k potřebným kvalitativním změnám.

Jaké je tedy jádro sporu, od kterého se celá debata odvíjí? Kolega Pomazal by chtěl celý proces transformace vysokého školství uskutečnit pomocí sáhodlouhého vytváření modelů, které sestaví, zanalyzuje a zhodnotí jakýsi „výbor moudrých“ (kdo ho má tvořit, to bůh suď). Ten zároveň rozhodne o případné potřebě a povaze změn ve vysokém školství. V chápání našeho autorského týmu mají o změnách v transformačních procesech rozhodovat ti, o jejichž zájem se jedná: vedle poskytovatelů vzdělání především studenti a zaměstnavatelé. Zatímco kolega Pomazal se domnívá, že centrální autority naplánují, jakým směrem se má terciární sektor ubírat, my tvrdíme, že díky vnesení tržních principů dojde ke střetu nabídky a poptávky, který rozhodnutí centrálních autorit pružněji a transparentněji nahradí. Kdo je totiž natolik moudrý, kompetentní a neúplatný, aby dokázal rozhodnout, který model je nejlepší? A tento model pak bude školám nařízen shůry jako povinný? Kde to jsme, v dobách plánování reálného socialismu?

Logice jeho výkladu příliš nepomohou ani úvahy o tom, že proces analýzy a transformace českého vysokého školství musí začít nalezením bazických modelů transformačních a řídicích procesů, které po superpozici ukáží, jaká je zde kvalita vzdělávání a efektivnost využití financí (ptám se: podle jakých kritérií bude kvalita a efektivita zhodnocena?). Poté někdo (kdo bude ten vyvolený?) rozhodne, zda jsou tyto procesy dostatečně efektivním využitím veřejných financí (což se stanoví jak?), a zda se tedy má vůbec něco, např. financování, měnit. Může ještě někdo po 40 letech socialistického experimentu očekávat, že ti, kteří nejsou pod kontrolou a tlakem racionálně a efektivně jednajícího vlastníka nebo uživatele systému, provedou kroky, které nejsou v jejich vlastním zájmu? Z toho nás minulost snad již vyléčila. Odpovědnost „neslí“ i ředitelé státních firem, kteří vedli své podniky (často) od deseti k pěti. Je-li si kolega Pomazal vědom rysů centrálně řízeného hospodářství v českém vysokém školství zděděných po předlistopadovém režimu a jejich negativních dopadů na současnou situaci, měl by se vyvarovat aplikace těchto rysů do jeho transformace.

Naše debata se tedy stále točí okolo jediného – jak dále zvýšit konkurenceschopnost české ekonomiky, která snad nezávisí více na ničem jiném než na rozvi-

nutosti vzdělávacího systému, zejména na jeho terciárním stupni. Kolega Pomazal píše, že za tímto účelem je nutné provést složitou systémovou analýzu transformačních procesů jednotlivých fakult, jim odpovídající bazické modely pak agregovat a teprve na základě tohoto všeho jim přidělovat finance. Tvrdí, že nejprve se musí začít produkovat konkurenceschopná kvalita a až poté se může zvýšit příliv investic ze soukromých zdrojů. S odkazem na reakci kolegy Valenčíka o tom, že bez tržního ocenění výsledků produkce není možné hodnotit transformační procesy, se ptám – kdo podle kolegy Pomazala rozhodne, že reformované transformační procesy jsou vhodně nastavené a vedou ke kvalitnímu vzdělání, když ne právě sami absolventi vysokých škol a jejich zaměstnavatelé? Proč nenahradit zdoluhavé čekání na bazický model okamžitým spolupůsobením tržních principů? Jaký časový horizont by kolega Pomazal potřeboval k tomu, aby se ukázalo, že kýmisi posvěcený model povede k něčemu konkurenceschopnému? Co kdybychom opustili plánování z úrovně funkcionářů škol a ministerstev a nechali rozhodovat spotřebitele a působit efektivitu soukromého kapitálu?

Výtka kolegy Pomazala ohledně mé údajné neznalosti makroekonomických kauzalit, poté co jsem uvedla, že stimulem k růstu konkurenceschopnosti vzdělávacích produktů by mohla být právě změna financování terciárního vzdělávání, mě překvapuje. Nejenže uváděná kauzalita platí, ale sám, patrně z nepozornosti, zaměnil makroekonomii s mikroekonomií.

Kolega Pomazal nám vyčítá dokonce i nedostatek sociologické erudice. Pokud by si však vzal skutečně k srdci to, co se dozvěděl v učebnici Anthonyho Giddense *Sociologie*, na kterou odkazuje, pak by nemohl napsat, že na základě sociologického výzkumu nelze vyvodit relevantní závěry pro podporu jakýchkoliv žádoucích reforem vysokého školství. Spíše než podceňovat sociologickou disciplínu tvrzením, že její výzkum je pro řešení daného problému samoučelný a nepotřebný, by svou pozornost měl zaměřit na problematiku zkoumání sociálních jevů jako takových. Zjistil by totiž, že ani jím s takovou jistotou propagovaná systémová teorie není v sociologii všeobecně přijímána, a to bez výhrad ani jím citovaným A. Giddensem. Pokud by totiž četl jeho knihu dále, ihned v následující kapitole by se dozvěděl, že na sociální jevy nelze slepě aplikovat jakoukoli „technicistní teorii“ z oboru exaktních věd, byť se jmenuje třeba systémová. Ve společnosti totiž nelze spoléhat na všeobecně platné zákony, ale maximálně na pravidla sociálního jednání.

V této souvislosti lze Rudolfa Pomazala odkázat na diskusi mezi interpretativní a objektivistickou sociologií. Dodnes proti sobě stojí systémoví sociologové, kteří se v návaznosti na strukturní funkcionalismus T. Parsonse snaží v realitě nacházet systémy (zejm. N. Luhmann, na úrovni organizace pak Ch. I. Barnard, v posledních letech J. Alexander či R. Münch) a zastánci sociologie fenomenologické, dramaturgické, etnometodologické, symbolického interakcionismu či vůbec celé sociologie postmoderní (Z. Bauman, J. Habermas, J. F. Lyotard atd.). Je třeba mít stále na paměti, že přemýšlením o věcech do nich vnášíme svůj systém a nacházíme pak takový, který jsme do něj sami vložili. Systémový přístup plní jen heuristickou funkci a modely jsou díky arbitrárnímu výběru prvků ze společenské reality pouze přibliž-

ným zobrazením sociálních jevů. Někdo by proto mohl dokonce namítnout, že *sen- su stricto* se již pak vůbec nejedná o systém...

Skončím parafrází výroku kolegy Pomazala o vztahu financování péče o seniory a stavu naší atletické reprezentace. Je sice pravda, že změnou systému financování péče o seniory nerozšíříme naši atletickou reprezentaci. Velmi pravděpodobně však seniorům zlepšíme kvalitu péče ve stáří. Analogii k vysokému školství ponechávám na čtenáři.

Natalie Simonová, editorka monografie České vysoké školství na křižovatce*

Doslov recenzenta

Již starověcí filozofové vnímali, jak je nebezpečné, aby se nějaké teze staly úzkostlivě strážným hájemstvím vyvolených jedinců. Pochopili, že je to rychlá cesta ke krizím a úpadku všeho druhu. Aristoteles proto svojí *kvestií*, tedy otázkou k diskuzi problematizující nějaké tvrzení, položil základy Nikomachovy etiky hledání pravdy. Jejím základním axiomem bylo dodržování schématu *teze – antiteze – syntéza*, které je stále vysoce aktuální.

Reakce autorského týmu na mojí *recenzi* publikace „České vysoké školy na křižovatce“ budí rozpaky. Mnou nastolené teze, byť silně sešněrované formátem recenze, na jejich straně generují spíše psychoanalýzu mé osobnosti než racionální antiteze. Nekritické lpění na výlučnosti jejich pravdy paralyzuje věcnou diskuzi. Emoce, desinterpretace mých výroků a pomýlené chápání odborné terminologie, které dominují textům tvůrců recenzované publikace, nedávají naději na nějakou *syntézu*. Za velmi znepokojivé považuji to, že názory P. Matějů a dalších členů jeho týmu prezentované v publikaci „České vysoké školství na křižovatce“ se staly základem vládní politiky v oblasti vysokých škol. Myslím, že si český daňový poplatník zaslouží, aby se s jeho penězi zacházelo s nejvyšší odbornou kompetencí a hlavně pak odpovědností.

Pokud mají členové autorského týmu zájem o koncept takové reformy, která může zásadním způsobem zreformovat naše vysoké školy a učinit z nich konkurenceschopné instituce, pak jsou srdečně zváni. Na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně je takový projekt zpracován a od minulého akademického roku se postupně realizuje. Velmi uvítám i neformální pomoc, která by nám umožnila tento projekt realizovat pod záštitou MŠMT.

Rudolf Pomazal

---

* Kontaktní adresa: PhDr. Natalie Simonová, Sociologický ústav AV ČR, oddělení Sociologie vzdělání a stratifikace, Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: natalie.simonova@soc.cas.cz.